

Сусіденко О.В.

МЕТОДИ ТА КРИТЕРІЇ ФОРМУВАННЯ І ПІДВИЩЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Стаття присвячена проблемам забезпечення фінансової безпеки підприємств. Розглянуто види загроз, виділено головні вимоги щодо критеріїв забезпечення фінансової безпеки підприємства. Досліджено методи та критерії підвищення фінансової безпеки суб'єктів господарювання, фінансові важелі та інструменти. Запропоновано авторське бачення складових забезпечення фінансової безпеки промислових підприємств.

Ключові слова: фінансова безпека, методи, критерії, загрози фінансовій безпеці, домінанти забезпечення фінансової безпеки.

ВСТУП

Постановка проблеми. Дієвість системи захисту фінансових інтересів підприємства досягається за допомогою відповідних методів, які мають забезпечити підприємству ефективне функціонування та розвиток у сьогодишніх складних умовах. Головною метою фінансової безпеки підприємства є гарантування його стабільного та максимального ефективного функціонування сьогодні та високий потенціал розвитку в майбутньому.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання фінансової безпеки підприємств розглядаються у наукових працях Ареф'євої В.О., Бланка І.О., Горячевої К.С. та інших дослідників. Проте на сьогодні серед авторів відсутній єдиний підхід щодо методів та критеріїв формування і забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання, що зумовлює подальші дослідження в цьому напрямі.

Метою дослідження є розгляд основних методів та критеріїв забезпечення і підвищення фінансової безпеки суб'єктів господарювання.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

До основних функціональних цілей формування фінансової безпеки належать: забезпечення високої фінансової ефективності роботи, підтримка фінансової стійкості та незалежності підприємства, забезпечення високої ліквідності активів, підтримка належного рівня ділової активності, забезпечення захисту інформаційного поля і комерційної таємниці, ефективна організація безпеки капіталу та майна підприємства, а також його комерційних інтересів та ін. Фінансова безпека розглядає й регулює питання фінансово-економічної спроможності підприємства, стійкості до банкрутства, визначає параметри

платоспроможності й інші «грошові» характеристики [24].

Основними критеріями фінансової безпеки є достатність фінансових ресурсів, їх збалансованість та ліквідність, які уможливають нормальне існування та розвиток зазначених суб'єктів економічного життя [1].

Для характеристики формування та підвищення фінансової безпеки підприємства необхідним є визначення відповідних критеріїв. Серед головних вимог щодо критеріїв забезпечення фінансової безпеки підприємства можна виділити наступні. По-перше, вони повинні формуватися зважаючи на його фінансові інтереси: зростання ринкової вартості підприємства, максимізація прибутку, достатність основного і оборотного капіталу, наявність необхідного обсягу інвестиційних ресурсів, оптимізація відрахувань до бюджету. По-друге, враховувати принципи управління фінансовою безпекою підприємства: первинність господарського законодавства; застосування програмно-цільового управління; обов'язкове визначення сукупності власних фінансових інтересів підприємства у складі його місії; інтегрованість підсистеми управління фінансовою безпекою підприємства із загальною системою фінансового менеджменту; забезпечення збалансованості фінансових інтересів підприємства, окремих його підрозділів і персоналу; взаємна матеріальна відповідальність персоналу і керівництва за стан фінансової безпеки підприємства; необхідність постійного моніторингу реальних і потенційних загроз; відповідність заходів щодо забезпечення фінансової безпеки економічній стратегії розвитку підприємства, його місії; координація реалізації заходів щодо забезпечення фінансової безпеки на підприємстві; необхідність і своєчасність удосконалення в разі потреби системи фінансової безпеки підприємства; наявність зворотного зв'язку; необхідність організаційного і методичного оформлення підсистеми фінансової безпеки; мінімізація витрат на забезпечення фінансової безпеки підприємства.

Для досягнення максимального ступеня захисту від загроз необхідна певна діяльність, яка повинна

© Сусіденко Олексій Валентинович, молодший науковий співробітник кафедри міжнародних економічних відносин, Хмельницький національний університет, м. Хмельницький, e-mail: Susidenko2014@mail.ru

забезпечити фінансову безпеку фірми. Дослідження загроз дає змогу підготувати основу для сукупного аналізу ефективності заходів, що застосовуються для забезпечення фінансової безпеки підприємства. Одним із основних засобів забезпечення ефективного функціонування системи фінансової безпеки підприємства є узгоджене застосування методів оцінювання збитків як основи та інструменту контролю, а також орієнтиру під час планування та здійснення фінансово-господарської діяльності підприємства [21]. Своєчасна і точна ідентифікація загроз фінансовим інтересам підприємства є необхідною передумовою забезпечення його фінансової безпеки. Забезпечення фінансової безпеки підприємства має розглядатися як процес реалізації заходів щодо недопущення (попередження) можливих фінансових збитків у поточному та перспективному періоді [13].

Забезпечення фінансової безпеки підприємства має вирішувати такі завдання: по-перше, встановлення фінансових інтересів суб'єкта господарювання, які потребують захисту; по-друге, виявлення внутрішніх та зовнішніх деструктивних факторів, які спричиняють виникненню загроз або небезпеки, що не дозволяють реалізувати фінансові інтереси суб'єктам господарювання; по-третє, розроблення та реалізація системи заходів, для недопущення можливих фінансових збитків.

Метою забезпечення фінансової безпеки є досягнення бажаного результату процесу діяльності. Коректно сформульована мета повинна бути єдиною, досяжною, співвідноситися з даним видом діяльності і бути зовнішньою по відношенню до самої діяльності [8]. Враховуючи зазначені вимоги, метою забезпечення фінансової безпеки будемо розуміти формування здатності підприємства протистояти деструктивним впливам зовнішніх і внутрішніх фінансових загроз (небезпек) для забезпечення стабільності функціонування та економічного розвитку підприємства.

Можна стверджувати, що рівноцінну значимість мають як процес формування, так і наступний – забезпечення економічної безпеки підприємства. На нашу думку, забезпечення фінансової безпеки підприємства є сукупністю процесів, спрямованих на недопущення (попередження) можливих фінансових збитків, а також досягнення високого рівня фінансової безпеки суб'єкта господарювання за допомогою фінансових інструментів, важелів, методологічного апарату, шляхом координації управлінських дій та узгодження із тактичними і стратегічними цілями суб'єкта господарювання. Дослідження теоретико-методологічних аспектів формування фінансової безпеки підприємств дозволяють визначити основні системоутворюючі домінанти її забезпечення (рис. 1).

Рис. 1. Домінанти забезпечення фінансової безпеки промислових підприємств (розробка автора)

Під інструментарієм забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання варто розуміти сукупність елементів, що застосовується для захисту його фінансових інтересів. Інструментарій включає фінансові методи, методи аналізу, критерії та індикатори, фінансові важелі та фінансові інструменти тощо.

Фінансові інструменти – це будь-яка договірна угода, згідно з якою відбувається збільшення активів одного суб'єкта господарювання і фінансових зобов'язань іншого контрагента. До фінансових

інструментів відносяться [6, с.106]: платіжні інструменти (платіжні доручення, чеки, акредитиви); кредитні інструменти (договори про кредитування, векселя); депозитні інструменти (депозитні договори, депозитні сертифікати); інструменти інвестування (акції, інвестиційні сертифікати); інструменти страхування (страховий договір, страховий поліс); інші види фінансових інструментів. Основні підходи до розуміння фінансових важелів та методів забезпечення наведено у таблиці 1.

Таблиця 1. Фінансові важелі та інструменти, що є в розпорядженні підприємства

Джерело	Фінансові важелі	Фінансові методи
Поддєрьогін А.М. [22]	Прогнозування, планування, інвестування, кредитування, оподаткування, самофінансування, матеріальне стимулювання, страхування та ін.	Дохід, прибуток, амортизація, ціна, податки, відсотки, інвестиції, форми розрахунків та ін.
Балабанов А.І. [4]	Інвестиції, кредитування, страхування та ін.	Прибуток, процентні ставки, види кредиту та ін.
Буряковський В.В. [7]	Фінансовий облік; фінансовий аналіз; фінансове планування; фінансове регулювання; фінансовий контроль	Прибуток; дохід; фінансові санкції; дивіденди; ціна; відсотки; заробітна плата та ін.
Шеремет А.Д. [26]	Фінансовий облік; фінансовий аналіз; фінансове планування; фінансове регулювання; фінансовий контроль	Прибуток; дохід; фінансові санкції; дивіденди; ціна; відсотки; заробітна плата; податки
Москаленко В.П. [20]	Планування; прогнозування; регулювання; ціноутворення; система оплати праці; аналіз; облік	Прибуток; ціна; податки (розмір і ставки); кредити (види і ставки); страхові платежі (розміри і ставки); амортизаційні відрахування; фінансове стимулювання; пільги і санкції

Отже, вчені-економісти найчастіше виділяють такі фінансові методи: фінансове прогнозування і планування, інвестування, кредитування, страхування, ціноутворення, матеріальне стимулювання, система оплати праці та ін. Стосовно важелів, на яких ці методи базуються, виділяють такі: дохід, прибуток, амортизація, ціна, податки, кредити, пільги, санкції, заробітна плата, дивіденди тощо. Фінансове планування охоплює весь комплекс заходів як з розробки планових завдань, так і з втілення їх у життя. Фінансове планування - це також процес розробки конкретного плану фінансових заходів, тобто звичайний вид діяльності суб'єкта підприємництва.

Для того, щоб ця діяльність була успішною, існують відповідні методології й методика розробки фінансових планів. Фінансове прогнозування - це розробка на тривалу перспективу змін фінансового стану об'єкта в цілому і його окремих складових. Прогнозування, на відміну від планування, не ставить завдання безпосереднього здійснення на практиці розроблених прогнозів. Ці прогнози являють собою передбачення відповідних змін. Особливістю прогнозування є також альтернативність у побудові фінансових показників і параметрів, що визначає варіантність розвитку фінансового стану об'єкта управління на основі тенденцій, що намітилися.

Прогнозування може здійснюватися на основі як екстраполяції минулого в майбутнє з урахуванням експертної оцінки тенденції зміни, так і прямого передбачення змін.

Фінансове регулювання - вплив на об'єкт управління, за допомогою якого досягається стан стійкості фінансової системи у разі виникнення відхилення від заданих параметрів. Регулювання охоплює головним чином поточні заходи щодо усунення поточних відхилень від графіків, планових завдань, установлених норм і нормативів.

Фінансове стимулювання виражається в спонуканні працівників фінансової служби до зацікавленості в результатах своєї праці. За допомогою стимулювання здійснюється управління розподілом матеріальних і духовних цінностей залежно від кількості і якості витраченої праці.

Ще однією важливою групою фінансових методів є управління грошовими потоками, до складу якої входять управління готівкою, дебіторською та кредиторською заборгованістю, податковий менеджмент, а також специфічні операції, наприклад факторинг.

Управління дебіторською заборгованістю припускає, по-перше, управління оборотністю коштів у розрахунках з метою їх прискорення; по-друге, контроль за недопущенням невинуватої

дебіторської заборгованості (тобто заборгованості матеріально відповідальних осіб з нестач, розкрадань, за псування цінностей тощо); по-третє, зниження суми дебіторської заборгованості.

Методологічний апарат забезпечення фінансової безпеки підприємства, окрім фінансових, повинен включати й інші методи, серед яких варто зазначити: техніко-економічні розрахунки, балансовий, економіко-статистичний, економіко-математичний, експертних оцінок, логістики, аудиту, імітаційної гри.

Варто зазначити, що в сучасній науковій літературі різняться думки щодо індикаторів фінансової безпеки підприємств. Так, Крюкова І.О., Єрмошкіна О.В. [12, 18] стверджують, що у цілому основним критерієм та індикатором фінансової безпеки підприємств є обсяг продажів. Про те, що фінансова безпека підприємства знаходиться під загрозою, може свідчити падіння обсягів продажу нижче такого рівня, якому відповідає точка беззбитковості підприємства. Інші дослідники (Ареф'єва О. В., Кузенко Т. Б., Ільашенко С.М., Євдокімов Ф.І.) пропонують у якості індикаторів фінансової безпеки підприємства використовувати граничні значення таких показників: коефіцієнта покриття, коефіцієнта автономії, рівня фінансового левериджа, коефіцієнта забезпеченості відсотків до сплати, рентабельності активів, рентабельності власного капіталу, середньозваженої вартості капіталу, показника розвитку компанії, показників диверсифікованості, темпів зростання прибутку, обсягу продажів, активів, співвідношення оборотності дебіторської і кредиторської заборгованості тощо [4, 13, 17]. Підтримуючи думку останніх, ми вважаємо, що критерії рівня фінансової безпеки повинні входити до складу показників, що відображають стан кожної із структурних складових фінансової безпеки. У той же час критерії фінансової безпеки підприємства мають містити показники фінансового стану підприємства, від якого напряму залежить фінансова безпека. Враховуючи особливості кожного конкретного підприємства, одночасно можна використовувати не всі критерії фінансової безпеки, а лише певний набір показників, що відповідає структурі фінансової діяльності конкретного суб'єкта господарювання. Для підприємств різного галузевої набір показників, які характеризують їх виробничо-фінансову діяльність, буде різним. Але принципи вибору показників для всіх підприємств є спільними: показники мають бути надійними, зіставними в різні періоди, узагальнюючими (синтетичними) для своїх груп, відносно незалежними один від одного для забезпечення адекватності моделі системи економічної безпеки.

В узагальненому вигляді забезпечення фінансової безпеки визначається ефективністю

використання всіх видів ресурсів підприємства, включаючи [5]:

- ресурс капіталу - акціонерний капітал у поєднанні з позиковими і залученими фінансовими коштами;

- техніко-технологічний ресурс - якість і конкурентоспроможність продукції, технологія виробництва, майновий потенціал, оцінюваний наявністю, структурою та технологічним рівнем основних виробничих фондів;

- інтелектуально-кадровий ресурс - менеджери, інженерний персонал, виробничі робітники і службовці з їх знаннями та навичками роботи, що забезпечують досягнення цілей бізнесу;

- інформаційний ресурс - інформація, що стосується всіх сторін діяльності підприємства, включаючи оцінку стану ринків, відомості фінансово-економічного, науково-технічного, технологічного, соціального характеру;

- інноваційний ресурс - нововведення в методах організації та управління бізнесом, що дозволяють підприємству адекватно реагувати на зміни зовнішнього середовища, ефективно планувати і здійснювати господарську діяльність;

- правовий ресурс - нормативно-правове забезпечення функціонування підприємства, права на використання патентів, ліцензій, квот, у тому числі експортних, що збільшує нематеріальні активи підприємства і дозволяє розширити незагальнодоступні можливості розвитку бізнесу.

Важливим елементом забезпечення фінансової безпеки підприємства є її інформаційно-аналітична підсистема, яка має містити наступні дані: якісні і кількісні значення індикаторів фінансової безпеки, наявність або потенційність ризиків і загроз, формалізовані фінансові інтереси і стан їхньої реалізації, стратегічний план (стратегію) забезпечення фінансової безпеки підприємства, якісні і кількісні параметри використання фінансових ресурсів, обсяг останніх, а також джерела їх надходження, фінансовий план (бюджет).

Інформаційне забезпечення складається зі статистичної, економічної, комерційної, фінансової та іншої інформації. Повна, своєчасна та достовірна інформація дозволить приймати ефективні рішення для запобігання та подолання різного роду загроз фінансовим інтересам суб'єктів господарювання.

ВИСНОВКИ

В останні роки подолання проблем забезпечення фінансової безпеки є одним з головних завдань фінансового менеджменту. Процес забезпечення фінансової безпеки підприємства є досить складним і охоплює широке коло елементів, найбільш оптимально поєднавши які підприємство матиме змогу забезпечити свій стабільний розвиток.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція фінансової безпеки України (проект) / розробники: О.І.Барановський, Ю.О.Блащук, М.І.Пузяк, Л.В.Новошинська та ін. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ufin.com.ua/koncepcia/008.doc>

2. Ареф'єва О.В. [Економічні основи формування фінансової складової економічної безпеки](#) / О.В. Ареф'єва, Т.Б. Кузенко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. - №1(91). - С. 98-103.
3. Амосов О. Ю. Формування системи оцінки фінансової безпеки підприємств/ О.Ю. Амосов // Економіка и управление. – 2012. - № 1 – С. 8-13.
4. Балабанов А.И. Финансы /А.И. Балабанов, И.Т. Балабанов. – СПб.: Питер, 2000. – 192с.
5. Белозеров И. П. Организационно-экономические проблемы управления безопасностью предпринимательской деятельности [Электронный ресурс] / И. П. Белозеров // Экономика и преступность: материалы круглого стола. 13-14 марта 2001 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа до журналу: http://crime.vl.ru/docs/konfs/konf_01.htm;
6. Бланк И.А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И.А. Бланк. – К.: Эльга, Ника-Центр, 2004. – 784 с.
7. Буряковский В.В. Финансы предприятий: навч. посібник під ред. В.В.Буряківського. – Дніпропетровськ: Пороги, 1998. – 246 с.
8. Василюк В.И. Практика обеспечения экономической безопасности акционерного общества / В.И.Василюк [Электронный ресурс]. – Защита информации. Конфидент. – 2004. – №5 – Режим доступа: <http://www.cprspb.ru/bibl/economi/20.html>
9. Економічна безпека в Україні: держави, фірми, особи : навч. посібник / Н. Й. Реверчук, Я. Й. Малик, І. І. Кульчицький, С. К. Реверчук; [за ред. С. К. Реверчука]. – Львів : ЛФ МАУП, 2000. – 192 с.
10. Єрмошкіна О.В. Концептуальна модель та механізм управління фінансовими потоками підприємства / О.В. Єрмошкіна // Економічний простір. – 2008. - № 17. – С. 182-184
11. Ильашенко С.М. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к ее оценке / Ильашенко С.М. // Актуальні проблеми економіки. - 2003. - № 3 (21). – С. 12-19.
12. Кириченко О.А. Проблемы управления экономической безопасностью субъектов хозяйствования: монографія / О.А. Кириченко, В.С. Сідак та ін. – К.: Університет економіки та права «Крок», 2008. – 403 с.
13. Клименко Т.В. Основні елементи механізму забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання / Т.В.Клименко// Вісник ЖДТУ.- 2011. - № 4 (58). - С. 340-343.].
14. Коваленко Л.О. Фінансовий менеджмент: [навч. посіб.] / Л.О. Коваленко, Л.М. Ремньова. – [3-тє вид.]. – К.: Знання, 2008. – 483 с.
15. Кракос Ю.Б. Подход к оценке уровня финансовой составляющей экономической безопасности предприятия / Ю.Б. Кракос. // Економіка, фінанси і право. – 2006. - №12. – С. 7-12.
16. Крюкова І.О. Формування фінансової безпеки агропромислових підприємств / І.О. Крюкова // Облік і фінанси. - 2012.- № 4 (58). – С. 41-44.
17. Лазаренко В. И. Правовое обеспечение экономической безопасности предприятий : монография / В. И. Лазаренко, Т. В. Филиппенко. – Донецк: Донецкий юридический институт ЛГУВД, 2007. – 192 с.
18. Лебедев И.А. Методы минимизации финансовых рисков при обеспечении экономической безопасности предприятий металлургии: дис. на стиск. учен. степени канд. экон. наук. – М.: Финансовая академия при Правительстве Российской Федерации, 2008. – 171 с.
19. Моделювання економічної безпеки: держави, регіону, підприємства: монографія / [В. М. Геєць, М. О. Кизим, Т. С. Клебанова та інші.; за ред. В. М. Геєця].– Х. : ВД «ІНЖЕК», 2006. – 239 с.
20. Москаленко В.П. Финансовое стимулирование руководителей и специалистов внутрифирменных подразделений за уровень эффективности результатов их труда / В.П. Москаленко// Механизм регулирования экономики. – 2002. - № 1-2. - - С.136-142.
21. Мунтіян В. І. Економічна безпека України : монографія / В. І. Мунтіян. – К. : КВЦ, 1999. – 462 с.
22. Поддєрьогін А.М. Фінанси підприємств: підручник / А.М. Поддєрьогін. – К.: КНЕУ, 2000. – 460с.
23. Підхонний О. М. Типологія загроз фінансовій безпеці суб'єктів підприємницької діяльності / О. М. Підхонний, Н. О. Микитюк, І. П. Вознюк // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку: 36. наук. праць. – Львів : Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2007. – С. 119-123.
24. Теорія та практика управління економічним розвитком підприємства: монографія: в 2 т. / за заг. ред. О.В. Кендюхова. – Донецьк: ДВНЗ «ДонНТУ», 2013. – Т2. – 316 с.
25. Фоміна М. В. Проблеми економічно безпечного розвитку підприємств: теорія і практика : монографія / М. В. Фоміна. – Донецьк : ДонДУЕТ, 2005. – 141 с.
26. Шеремет А.Д. Финансы предприятий /А.Д. Шеремет, Р.С. Сайфулин. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 343с.

Одержано 01.05.2014 р.